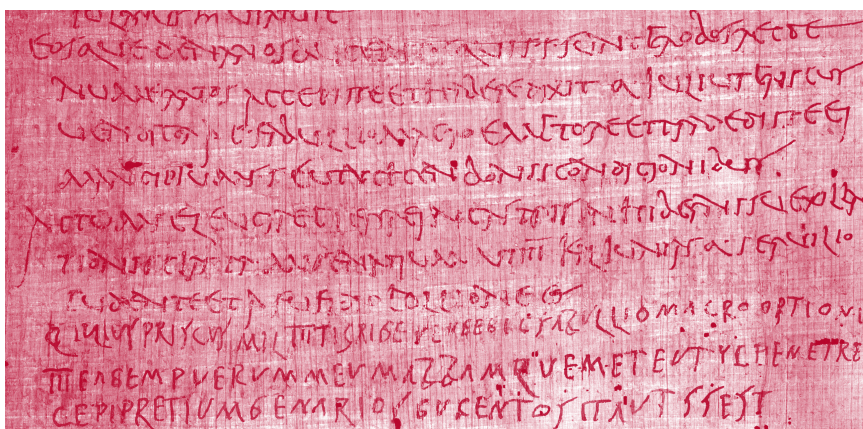

Núm. 32-33, 2010-2011
ISSN 0210-7570 (imprès), ISSN 2014-850X (en línia)
<http://ddd.uab.cat/record/21>

FAVENTIA

32-33

Frederic Udina i Géza Alföldy,
In Memoriam

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Publicacions

Revista del Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

---

Núm. 32-33, 2010-2011

ISSN 0210-7570 (imprès), ISSN 2014-850X (en línia)

<http://ddd.uab.cat/record/21>

FAVENTIA

32-33

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Bellaterra, 2013

DADES CATALOGRÀFIQUES RECOMANADES PEL SERVEI DE BIBLIOTEQUES DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Faventia

Faventia / Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Lletres. Departament de Clàssiques ; dir. M. Mayer. — Núm. 1/1 (1979)- . — Bellaterra : Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1979- . — 22 cm

Semestral. — Des del número 16/1 (1994) fins al 18/2 (1996) la menció de responsabilitat és: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Clàssica ; Des del número 19/1 (1997) fins al 26/2 (2004) a la coberta: Revista de Filologia Clàssica ; A partir del número 27/1 (2005) la menció de responsabilitat és: Revista del Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

ISSN 0210-7570

I. Universitat Autònoma de Barcelona
I. Filologia Clàssica — Revistes
807

Director

Agustí Alemany

Secretària

Núria Olaya

Consell de redacció

M. Barceló (UAB), J. del Hoyo (UAM),
J. Fortes (UAB), A. González Senmartí (URV),
H. Maquieira (UAM), J. Medina (UAB),
K. Mylius (U. de Frankfurt am Main),
M.ª J. Pena (UAB), A. Prieto (UAB),
I. Rodà (UAB), R.A. Santiago (UAB),
A. Seva (UPF), M. Torras (UAB),
M.A. Vilallonga (UdG)

Consell assessor

† G. Alföldy (Heidelberg), A.C. Cassio (Roma),
M. Lavency (Lovaina), J.T. Killen (Cambridge),
† J. Untermann (Colònia), A. Musco (Palermo),
F. Domínguez (Freiburg i. Br.)

Redacció

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana
Facultat de Lletres
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Tel. 93 581 23 84. Fax 93 581 31 14

Subscripció i administració

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Tel. 93 581 10 22. Fax 93 581 32 39
sp@uab.cat

Intercanvi

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Biblioteques
Secció d'Intercanvi de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Tel. 93 581 11 93. Fax 93 581 32 19
sb.intercanvi@uab.cat

Composició

Binorama S.C.P.

Edició i impressió

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Tel. 93 581 21 31. Fax 93 581 32 39
sp@uab.cat
www.uab.cat/publicacions

ISSN 0210-7570 (imprès)

ISSN 2014-850X (en línia)

Dipòsit legal: B. 18424-1979

Imprès a Espanya. Printed in Spain

Imprès en paper ecològic

Coberta: fragment del Papir 229. British Library.

Bases de dades en què FAVENTIA està referenciada:

- Année philologique
- Bibliografía de la literatura española desde 1980
- Bibliotheca Classica Selecta
- Dialnet (Unirioja)
- DOAJ (acord octubre 2005)
- Índice Español de Ciencias Sociales y Humanidades (ISOC-CSIC)
- Linguistics & Language Behavior Abstracts
- Revistes Catalanes amb Accés Obert (RACO)

FAVENTIA, fundada el 1979 pel professor Marc Mayer, és una publicació de les àrees d'Arqueologia, Ciències i Tècniques Historiogràfiques, Filologia Grega, Filologia Llatina, Història Antiga, Història Medieval i Lingüística Indoeuropea del Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Les opinions expressades en notes, informacions, ressenyes i treballs publicats a FAVENTIA, com també les transcripcions utilitzades per als noms propis, són d'exclusiva responsabilitat dels seus autors.

Aquesta revista comprendrà un volum anual en un o dos fascicles. Els llibres enviats a la redacció en la forma habitual seran objecte de recensió crítica o de notícia.

FAVENTIA es publica sota el sistema de llicències Creative Commons segons la modalitat:

Reconeixement - NoComercial (by-nc): Es permet la generació d'obres derivades sempre que no se'n faci un ús comercial. Tampoc es pot utilitzar l'obra original amb finalitats comercials.

NORMES PER A LA PRESENTACIÓ DE TREBALLS

1. Els treballs s'escriuran en qualsevol llengua oficial als Congressos de la FIEC.
2. Extensió màxima: quinze folis Din A4, acompanyats per:
  - a) entre el títol del treball i l'inici del text figuraran el nom i l'adreça professional de l'autor, incloent-hi, si hom vol, l'adreça electrònica;
  - b) un resum o *abstract* (cinc línies) en la mateixa llengua en què estigui redactat el treball, i en anglès;
  - c) un màxim de sis «paraules clau» o «key words» (en ambdues llengües).
3. Els treballs es presentaran sobre suport informàtic per a MAC o PC, amb indicació del programa utilitzat, i amb una còpia sobre paper.
4. Normes de citació:
  - a) Llibres: DESANGES, J. (1962). *Catalogue des tribus africaines de l'antiquité classique à l'ouest du Nil*. Dakar, p. 43 i 49.
  - b) Articles: els títols de les revistes s'abreujaran segons *L'Année Philologique*: FRY, G. (1984). «Philosophie et mystique de la destinée. Étude du thème de la Fortune dans les *Métamorphoses* d'Apulée». *QUCC* 47, p. 137-170 (p. 158-159).
  - c) Contribucions en obres col·lectives: GUITART, J.; PERA, J.; MAYER, M.; VELAZA, J. (1996). «Noticia preliminar sobre una inscripció ibèrica encontrada en Guissona (Lleida)». A VILLAR, F.; D'ENCARNAÇÃO, J. (eds.) (1996). *La Hispania Prerromana*. Salamanca: Universidad de Salamanca, p. 163-170.
  - d) Obres i autors clàssics: abreviatures de Liddell-Scott, *Greek-English Lexicon*, per als autors grecs, i del *Oxford Latin Dictionary* per als autors llatins.
5. S'enviaran als autors les primeres proves d'impremta, que caldrà retornar, corregides, tan aviat com sigui possible.
6. Els autors rebran 25 separates del seu article i un exemplar de la revista.
7. Aquesta revista es regeix pel sistema de censors.
8. FAVENTIA es publica sota el sistema de llicències Creative Commons segons la modalitat «Reconeixement - NoComercial (by-nc): Es permet la generació d'obres derivades sempre que no se'n faci un ús comercial. Tampoc es pot utilitzar l'obra original amb finalitats comercials».
9. Així, quan l'autor/a envia la seva col·laboració està acceptant explícitament aquesta cessió de drets d'edició i publicació. També autoritza FAVENTIA a incloure el seu treball en un fascicle de la revista per a la seva distribució i venda. Aquesta cessió sobre el treball es realitza a fi que sigui publicat a FAVENTIA en un termini màxim de dos anys.
10. Amb l'objectiu d'afavorir la difusió del coneixement, FAVENTIA s'adhereix al moviment de revistes d'Open Access (DOAJ), i entrega la totalitat dels seus continguts a diferents repositoris sota aquest protocol; per tant, la remissió d'un treball perquè sigui publicat a la revista pressuposa l'acceptació explícita, per part de l'autor/a, d'aquest mètode de distribució.

NORMAS PARA LA PRESENTACIÓN DE TRABAJOS

1. Los trabajos se escribirán en cualquier lengua oficial en los Congresos de la FIEC.
2. Extensión máxima: quince folios DIN A4, acompañados de:
  - a) entre título del trabajo y el inicio del texto figurarán el nombre y la dirección profesional del autor, incluyendo, si se quiere, la dirección electrónica;
  - b) un resumen o *abstract* (cinco líneas) en la misma lengua en que esté redactado el trabajo, y también en inglés;
  - c) un máximo de seis «palabras clave» o «key words» (en ambas lenguas).
3. Los trabajos se presentarán sobre soporte informático para MAC o PC, con indicación del programa utilizado, y con una copia sobre papel.
4. Normas de citación:
  - a) Libros: DESANGES, J. (1962). *Catalogue des tribus africaines de l'antiquité classique à l'ouest du Nil*. Dakar, p. 43 y 49.
  - b) Artículos: los títulos de las revistas se abreviarán según *L'Année Philologique*: FRY, G. (1984). «Philosophie et mystique de la destinée. Étude du thème de la Fortune dans les Métamorphoses d'Apulée». *QUCC* 47, p. 137-170 (p. 158-159).
  - c) Contribuciones en obras colectivas: GUITART, J.; PERA, J.; MAYER, M.; VELAZA, J. (1996). «Noticia preliminar sobre una inscripción ibérica encontrada en Guissona (Lleida)». En VILLAR, F.; D'ENCARNAÇÃO, J. (eds.) (1996). *La Hispania Prerromana*. Salamanca: Universidad de Salamanca, p. 163-170.
  - d) Obras y autores clásicos: abreviaturas de Liddell-Scott, *Greek-English Lexicon*, para los autores griegos, y del *Oxford Latin Dictionary* para los autores latinos.
5. Se enviarán a los autores las primeras pruebas de imprenta, que deberán devolver corregidas a la mayor brevedad posible.
6. Los autores recibirán 25 separatas de su artículo y un ejemplar de la revista.
7. Aquesta revista es regeix pel sistema de censors.
8. FAVENTIA se publica bajo el sistema de licencias Creative Commons, según la modalidad «Reconocimiento - NoComercial (by-nc)»: Se permite la generación de obras derivadas siempre que no se haga un uso comercial. Tampoco se puede utilizar la obra original con finalidades comerciales».
9. Así, cuando el autor/a envía su colaboración está explícitamente aceptando esta cesión de derechos de edición y de publicación. Igualmente autoriza a FAVENTIA la inclusión de su trabajo en un fascículo de la revista para su distribución y venta. Esta cesión sobre el trabajo se realiza para que sea publicado en FAVENTIA en un plazo máximo de dos años.
10. Con el objetivo de favorecer la difusión del conocimiento, FAVENTIA se adhiere al movimiento de revistas de Open Access (DOAJ), entregando la totalidad de sus contenidos a diversos repositorios bajo este protocolo; por tanto, la remisión de un trabajo para ser publicado en la revista presupone la aceptación explícita por parte del autor/a de este método de distribución.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

1. Papers may be written using any official language in Congresses of FIEC.
2. The maximum: fifteen pages (size DIN A4) accompanied by:
  - a) the author's name and his or her professional address between the title of the paper and the beginning of the text. E-mail can be added too.
  - b) an abstract no more than five lines using both the language in which the paper is written and English.
  - c) no more than six «key words» in both languages.
3. Papers will be presented using computing support for MAC or PC, specifying which program is used, as well as a paper copy.
4. Quotation rules:
  - a) Books: DESANGES, J. (1962). *Catalogue des tribus africaines de l'antiquité classique à l'ouest du Nil*. Dakar, p. 43 and 49.
  - b) Articles: titles of journals will be abbreviated accorded to *L'Année Philologique*: FRY, G. (1984). «Philosophie et mystique de la destinée. Étude du thème de la Fortune dans les Métamorphoses d'Apulée». *QUCC* 47, p. 137-170 (p. 158-159).
  - c) Contributions to collective works: GUITART, J.; PERA, J.; MAYER, M.; VELAZA, J. (1996). «Noticia preliminar sobre una inscripción ibérica encontrada en Guissona (Lleida)». In VILLAR, F.; D'ENCARNAÇÃO, J. (eds.) (1996). *La Hispania Prerromana*. Salamanca: Universidad de Salamanca, p. 163-170.
  - d) Classic opera and authors: abbreviations from Liddell-Scott, *Greek-English Lexicon* for Greek authors, and from *Oxford Latin Dictionary* for Latin authors.
5. Authors will receive the first print, which will have to be returned corrected as soon as possible.
6. Authors will receive 25 copies of their report as well as a copy of the journal.
7. Aquesta revista es regeix pel sistema de censors.
8. FAVENTIA is published under the licence system Creative Commons, according to the modality «Attribution-Noncommercial (by-nc): derivative work is allowed under the condition of non making a commercial use. The original work cannot be used with commercial purposes».
9. Therefore, everyone who sends a manuscript is explicitly accepting this publication and edition cession. In the same way, he/she is authorizing FAVENTIA to include his/her work in a journal's issue for its distribution and sale. The cession allows FAVENTIA to publish the work in a maximum period of two years.
10. With the aim of favouring the diffusion of knowledge, FAVENTIA joins the Open Access journal movement (DOAJ), and delivers all its contents to different repositories under this protocol; therefore, sending a manuscript to the journal also entails the explicit acceptance by its author/s of this distribution method.

Sumari

Faventia

Núm. 32-33, p. 1-372, 2010-2011

ISSN 0210-7570 (imprès), ISSN 2014-850X (en línia)

Les paraules clau són en llenguatge lliure

<http://ddd.uab.cat/record/21>

- 7   **Nota introductòria**
- 9-16   **Rodà, Isabel (ICAC)**
Recordant el professor Géza Alföldy, membre del Consell Assessor de *Faventia* i doctor *honoris causa* per la UAB.
- 17-20   **Ruiz-Domènec, José Enrique (Universitat Autònoma de Barcelona)**
Frederic Udina i Martorell, perfil de un medievalista catalán del siglo xx.

Articles

- 23-41   **Alonso Déniz, Alcorac**
El dialecto de Tucídides V, 77 y 79.
- 43-58   **Gómez Castro, Daniel (Universitat Autònoma de Barcelona)**
Todos contra Esparta. La estrategia de diversión persa en la guerra de Corinto y la «magnanimidad» del Gran Rey.
- 59-72   **Pedroni, Luigi**
I Fabi, Remo e le fave: assonanze e suggestioni.
- 73-85   **Arrayás Morales, Isaías (Universitat Autònoma de Barcelona)**
Las guerras mitridáticas y el desarrollo de la diplomacia con Roma. Evergetismo y defensa de las *póleis* minorasiáticas.
- 87-91   **Butterfield, David (University of Cambridge)**
Emendations on the second book of Lucretius.
- 93-111   **Martín Ferreira, Ana Isabel (Universidad de Valladolid)**
El papiro 229 de la British Library. Transcripción, traducción y estudio de un documento de compraventa.

- 113-126 **Cañizar Palacios, José Luis** (Universidad de Cádiz)
Algunos apuntes sobre la *Tabula Peutingeriana* y el *Codex Theodosianus* en el contexto histórico de mediados del siglo IV dC.
- 127-144 **Mársico, Claudia T.** (Universidad de Buenos Aires)
Revisión y renovación argumentativa en la gramática bizantina.
- 145-156 **Alemaný, Agustí; Kubyshina, Natalia** (Universitat Autònoma de Barcelona)
El *Relat dels anys passats* com a font etnogràfica per a l'estudi de l'est d'Europa en època altmedieval.
- 157-176 **Evangelisti, Paolo** (Università degli Studi di Trieste)
Pratiche discorsive cristiane e razionalità dell'arena civile degli scambi. Matrici patristiche e analisi prodotte dal francescanesimo mediterraneo.
- 177-188 **Hughes, Robert D.** (Lancaster University)
The figure of Ramon Llull (*Raimundus Lullus*) and the significance of the recent companion volume to his Latin works in the *Corpus Christianorum* series.
- 189-214 **Maranini, Anna** (Università degli Studi di Bologna)
Animali, uomini, mostri: tenerezze e orrori per un'anima sulla soglia.
- 215-224 **González Germain, Gerard** (Universitat Autònoma de Barcelona)
The Epigraphical Legacy of Cyriac of Ancona: Felice Feliciano's Trace in a Fake Inscription from Tarragona (*CIL* II 383*).
- 225-245 **Salvadó Recasens, Joan** (Universitat Rovira i Virgili)
Manuscrits grecs de la biblioteca d'Antonio Agustín a la seva correspondència i obra editada.
- 247-256 **Bianchi, Nunzio** (Università di Bari)
Fozio in Vaticana. Momenti della ricezione cinquecentesca della *Biblioteca*.
- 257-277 **Fernández López, Jorge** (Universidad de La Rioja)
'Ulises Telamónio' en América: retórica y mitología clásica en el *Arauco domado* de Pedro de Oña (1596).
- 279-294 **Vidal, Jordi** (Universitat Autònoma de Barcelona)
Pere Bosch Gimpera y los estudios de historia antigua del Próximo Oriente: maestros, influencias y carencias.

Notes

- 297-305 **Ñaco del Hoyo, Antoni** (Universitat Autònoma de Barcelona)
Roma y el impacto de su ejército en la Hispania republicana: un enfoque «total».
- 307-317 **Buonocore, Marco** (Biblioteca Apostolica Vaticana)
Le nuove ricerche sulla sede vescovile di Ègara.
- 319-321 **Fidora, Alexander** (Universitat Autònoma de Barcelona)
Herder, lector de Ramon Llull? Una nota a propòsit del llibre de Ralph Häfner, *Johann Gottfried Herders Kulturentstehungstheorie*.
- 323-326 **López Alcalde, Celia** (Universitat Autònoma de Barcelona)
Las redes intelectuales entre cristianos y judíos durante la Edad Media. Crónica del taller internacional «Medieval Hebrew Philosophical Translations: Terminology, Methodology and Conceptual Frameworks».
- 327-329 **Oller Guzmán, Joan** (Universitat Autònoma de Barcelona)
Robert Étienne, entre Bordeus i Hispània.
- 331-370 **Ressenyes**
- Rathmann, Michael. *Studien zur antiken Geschichtsschreibung* (Manel García Sánchez).
- Stenhouse, William. *Reading Inscriptions and Writing Ancient History: Historical Scholarship in the Late Renaissance* (Gerard González Germain).
- Sánchez Moreno, Eduardo, et al. *Protohistoria y antigüedad de la península Ibérica* (Antoni Ñaco del Hoyo).
- Plácido, Domingo. *Hispania Antigua* (Diana Fonseca Sorribas).
- Moncunill Martí, Noemí. *Els noms personals ibèrics en l'epigrafia anti-ga de Catalunya* (José Mª Vallejo Ruiz).
- Luque Moreno, Aurora (ed.). *Safo. Poemas y testimonios* & Llabrés Ripoll, Maria Rosa. *Safo. Cants* (Ramon Torné i Teixidó).
- Martínez Fernández, Ángel. *Epigramas Helenísticos de Creta* (Niki Tsatsaki).
- Drago, Anna Tiziana. *Aristeneto. Lettere d'amore. Introduzione, traduzione e commento* (Joan Pagès Cebrian).
- Corbier, Mireille–Guilhembet, Jean-Pierre (dir.). *L'écriture dans la maison romaine* (Isabel Rodà).
- Hermon, Ella (ed.). *Vers une gestion intégrée de l'eau dans l'Empire romain: Actes du Colloque International, Université Laval, octobre 2006* (Isaías Arrayás Morales).

- Miró, Mònica; Espluga, Xavier. *La literatura llatina* (Ramon Torné i Teixidó).
- Traina, Giusto. *428 después de Cristo: Historia de un año* (Núria Olaya Montero).
- Passalacqua, Marina; Smith, Lesley (ed.). *Codices Boethiani, a Conspectus of Manuscripts of the Works of Boethius. IV. Portugal and Spain* (Celia López Alcalde).
- Bayona Aznar, Bernardo. *El origen del Estado laico desde la Edad Media* (Luciano José Vianna).
- Barceló, Miquel; Martínez Gázquez, José (eds.). *Musulmanes y cristianos en Hispania durante las conquistas de los siglos XII y XIII* (Olivia Cockburn).
- Burman, Thomas E. *Reading the Qur'ān in Latin Christendom, 1140-1560* (Krystyna Starczewska Starczewska).
- García Masegosa, Antonio. *Germán de Silesia*. Interpretatio Alcorani litteralis (Óscar de la Cruz Palma).

371-372 **Llibres rebuts**